

ZENETUDOMÁNYI ÍRÁSOK

Újra egy régóta esedékes kiadvánnyal örvendeztette meg egyre szélesedő olvasótáborát a Kriterion Könyvkiadó: a közelmúltban napvilágot látott Zenetudományi írások című tanulmánygyűjteménnyel. A tárgyi néprajzzal foglalkozó nagysikerű kötetek mellé kíváncszó, Szabó Csaba zeneszerző szerkesztette kiadvánnyal első ízben jelentkezett nagy nyilvánosság előtt alkalomhoz kötöttség nélkül a romániai magyar zenetudomány egésze. Tehát a nemcsak szakmabeliek érdeklődésére számot tartó, izléses küllemű könyv — mely tíz kolozsvári és marosvásárhelyi szerző tizenkét dolgozatát tartalmazza — már csak első fecske volta miatt is megkülönböztetett figyelmet érdemel.

Az említett néprajzi tanulmánykötetekhez hasonlóan a Zenetudományi írások egyike-másika is bizony már régés-rég megérett a közreadásra. (Például Jagamas János munkája, a szerény című, de igen fontos és nagyigényű, Adatok a romániai magyar népzenei dialektusok kérdéséhez [1955] két évtizeddel ezelőtti megírása óta csak német nyelven volt hozzáférhető, és sajnos most sem teljes terjedelmében jelent meg magyarul.)

A hazai magyar muzikológia jelenlegi erőviszonyait tükrözve, a Zenetudományi írások-gyűjtemény java része folklórtudományunkat gazdagítja. Csúpan a színvonalas, és hagyományörző szerepe révén különlegesen fontos — többségében elfeledett, vagy feltáratlan levéltári adatokra épülő — három zenetörténeti tanulmány jelez más irányú tájékozódást: Lakatos István A kolozsvári házi zenekör 1841—1870, Szász Károly A relatív szolmizáció első magyar adaptálója [Sándor Domokos] és Csíky Boldizsár A zenekari muzsika Marosvásárhelyen — illetve Terényi Ede Alkotók, művek, stílusok című felemás műelemző kísérlete.

A 300 lap terjedelmű kötet majd mindenik dolgozata forrásértékű, marandó becsű munka. Azonban valamennyinél jelentősebbnek tűnik A magyar népdal régi és új stílusának kapcsolatairól írott Jagamas-tanulmány, mely beavat a népi alkotási folyamat, a népdal, nevezetesen új stílusú népdalaink keletkezésének titkaiba.

Jagamas professzor együtt fogta vattatóra az eddigi legsokoldalúbb népdalkiadványunk — a Magyar Népzene Tára megjelenésre várakozó 65 ezer darabnyi (15—20 hatalmas kötet terjedelmű!) dallamanyagából Járdányi Pál által, Kodály irányításával, gonddal válogatott Magyar népdaltípusok (1961) című antológia — 192 régi és 159 új stílusú dallamát, valamint legközelebbi „népzenei rokonaink”: a volgai finnugor nyelvet beszélő mari (cseremis) nép meg déli szomszédja, a türk (bolgár—török) eredetű csuvas nép 168, illetve 146 dallamát.

Nagy elődei, mesterei, Bartók (A magyar népdal, 1924) és Kodály (A magyar népzene, 1937) vizsgálódásait folytatva, eredményeiket kiegészítve Jagamas János sokoldalúan elemzett példaanyaggal, számszerű adatokkal igazolja régi és új stílusú népdalkincsünknek a köztudottnál szervezesebb kapcsolatát és az új stílusúak különleges jelentőségét népzenei hagyományunk megőrzésében. A szerző most közölt tanulmányának szűke szabott terjedelmi keretei között és zenei anyanyelvünk két alapvető rétege teljes dallamszótárának elkészülte előtt, elsősorban a leginkább szignifikáns ritmuszáradékok és dallam-zárósorok összehasonlító vizsgálata révén vonja le nagy távlatokat sejtető következtetéseit, csupán utal a hangsor, dallamversszak és dallamszerkezet összefüggéseire. De fő célkitűzésének elérése mellett azt is föltárja, hogy „milyen lehetett dallamkincsünk Árpád korában végződésnek szempontjából, amikor nyugat-európai hatás még nemigen érthette népzeneinket“.

Az elmondottak után érthető, hogy türelmetlen kíváncsisággal várjuk

Jagamas János nemzetközi érdeklődésre számot tartó kutatómunkája legújabb eredményeinek közreadását. Jagamas János folklórelméleti szintézise éppen olyan társadalmi jelentőségű érték, és éppen olyan kitüntető figyelmet érdemel, mint amilyenben Kallós Zoltán gyűjtőmunkája, illetve európai rangú ballada-kiadványa részesült évtizedünk elején. Sürgető feladat mielőbbi megjelentetése önálló kötetben!

Jagamas Jánoshoz hasonlóan Szenik Ilona is az összehasonlító folklórtudomány gazdagítására vállalkozott a régebben kipusztultnak vélt, azonban máig sokfelé előforduló magyar népzenei műfaj, a sirató rokonságviszonyainak tisztázásával, az Adalékok egy sirató-típus dallamrokonságához című tanulmányában. Aprólékos összehasonlítást követő összegezésével kijelöli a kutatás soron következő feladatait: a magyar sirató-ének műfaján belül „lennie kell egy saját népi forrásból táplálkozó rétegnek is. Innen aztán a kapcsolat számai a rokon német vagy huszita eredetű dallamokon keresztül az euráziai közös forráshoz vezetnek vissza”.

Ugyancsak a forráskeresés útját járja Szabó Csaba A szászcsávási hagyományos harmónia jelenségét bemutató tanulmányában. Nagy László korábbi — java részében mindmáig kézíratos — helytörténeti vizsgálódásaira alapozva Szabó Csaba föltárja a magyar népzeneben szokatlan szászcsávási többszólamú énekítés eredetét. A Kis-Küküllő menti falu egyik néhai iskolamestere, a település első énekkarának megszervezője, idősb Belle József „énekevezér” 1790—1801 között, székelyudvarhelyi tanulmányai idején sajátította el „a diákos harmónia” többszólamúságát. (Melynek udvarhelyi kollégiumbeli használatát zenetörténetünk jól ismeri Orbán Zsigmondnak szerencsésen ránkmaradt, A nevezetesebb Ditséreteknek és némely Halott énekeknek Harmóniája című, 1766-os diákmelodáriumából.) „A nép emlékezete még egyszer csodát művelt — summázta közleményének tanulságait Szabó Csaba —: átvészelte minden előzőnél virulensebb zenei stílusaink, az új típusú népdalok, a verbunkos, a feléledő magyar romantika zenéjének egyeduralgó hatását, és korunkra hagyományozva — megőrzött egy több száz éves énekkari gyakorlatot.”

A Szabó Csaba által ismertetett jelenség bizonyosan a kutatás kiszélesítésére ösztönzi folklórtudósainkat: Kallós Zoltán szerint ugyanis a Szilágyságban is fellelhető a szászcsávásihoz hasonló népi többszólamúság. Ugyanakkor újból figyelmeztet az igényes helytörténeti kutatómunka fontosságára, jelentőségére.

Benkő András két tudományág közös határterületét érinti az Erdélyi Múzeum-Egyesület kéziratárából származó egyik, múlt század eleji kézíratos énekeskönyvünk bemutatása során. Madass Sándor énekeskönyve című, példásan alapos munkája nemcsak a gyűjtemény dallamanyagának összevetését tartalmazza a hozzáférhető kortársi műzenével és folklórral, hanem 120 dalának kezdő sorát is közre adja dallamával együttlé. Benkő közleménye bizonyára fölkelte majd a zenetörténészeket és népzene-kutatókat kívül a biedermeier korszakkal foglalkozó irodalomkutatók érdeklődését is.

Almási István ez alkalommal egy Aranyos menti század végi gyilkosságballada indítékait-keletkezését tárja föl, és 19 ma is hallható variánst közöl a Bajka Sándor balladája című dolgozatában. A balladának mostanáig mindössze egy töredékes változata volt ismeretes, Jankó János 1893-ban kiadott aranyosszéki monográfiája lapjairól. És egy másik — ugyancsak töredékes — variánst Seprődi János kézíratos hagyatékának rendezése során fedezett föl Almási István. Ennek kísérő szövege szerint a Bajka-ballada már 1905 táján jórészt feledésbe merült.

Valóban félszáz esztendőn keresztül „egyetlen híradás sem jelezte fennmaradását. Az Aranyos mente meg a környező tájak folklóráját ugyanis na-

gyon sokáig senki sem kutatta" — állapítja meg Almási. Aztán — „1963—66 között, amikor alkalom adódott rá, hogy néhány Aranyos környéki faluban pótoljuk a népdalkutatás hézagait, tucatnyi változatot sikerült föltárnunk. Ahol megfordultunk, mindenütt találtunk adatközlőket, akik ismerték a balladát.“

Az Almási gondolatébresztő közleményéből megismert Bajka Sándor-baladának sorsa példázatszerűen figyelmeztet népi kultúránk számbavételének, máig fennmaradt értékei begyűjtésének elodázhatatlan feladatára. Noha tudjuk, hogy a zenefolklór eredményes gyűjtéséhez igen sok szakismeretre és gyakorlatra van szükség, mégsem mondhatunk le a társadalmi gyűjtés minél előbbi kiszélesítéséről. Addig, amíg nem lesz késő.

Végezetül szólnunk kell Angi István A zenei anyanyelv esztétikai kérdései című rokonszenvesen elegáns érvelésű tanulmányáról, mely, alcíme szerint is (A népdaltól a kórusművészetig) folklórkincsünk továbbéltetéséről, műzenénkbe, a mai zenegyakorlatba emeléséről értekezik.

Angi a marxista dialektika fegyvertárát fölhasználva igazolja Kodály Zoltán immár világszerte ismert, elfogadott zenepedagógiai alapelveinek érvényességét. Anélkül, hogy akár egyszer is Kodály nézeteire, sokszor kifejtett tanítására hivatkozna, bebizonyítja a népi kultúra kincsei fölhasználásának jelentőségét, a zenei anyanyelv nélkülözhetetlenségét századunk sajnálatosan kommercializálódott közművelődésének színvonalassá tételében, az énekhang, a karéneklés szerepét az általános zenei analfabetizmus megszüntetésében, páratlan hatását az egészséges személyiség fejlesztésére. Tehát a „zene mindenkié“ alapeszme premisszáinak és következtetéseinek majd mindenikét. Kodály Zoltán éppen negyven esztendő megfogalmazásában: „...nem sokat ér, ha magunknak dalolunk, szebb, ha ketten összedalolnak. Aztán mind többen, százan, ezren, míg megszólal a nagy Harmónia, amiben mind egyek lehetünk. Akkor mondjuk majd csak igazán:

Örvendjen az egész világ!“

(Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977)

KATONA ÁDÁM

Lapzártakor érkezett **SZEMLÉR FERENC** váratlan halálának híre. Elhunyt író társunkról következő, februári számunkban emlékezünk meg.